

Representantforslag 52 S

(2012–2013)

fra stortingsrepresentantene Laila Dāvøy, Sylvi Graham, Trine Skei Grande, Torbjørn Røe Isaksen og Kjell Ingolf Ropstad

Dokument 8:52 S (2012–2013)

Representantforslag fra stortingsrepresentantene Laila Dāvøy, Sylvi Graham, Trine Skei Grande, Torbjørn Røe Isaksen og Kjell Ingolf Ropstad om tiltak for å forhindre at unge faller permanent utenfor arbeidslivet

Til Stortinget

Bakgrunn

Antallet unge uføre har økt med 25 pst. de siste fire årene og utgjør nå nesten 10 000 personer. Mellom 2001 og 2011 steg antallet uføre under 25 år med 50 pst., mens antallet under 20 år steg med 76 pst. Og utviklingen har ennå ikke snudd: Bare mellom 2011 og 2012 økte antallet unge uføre under 30 år med 10 pst.

At unge mennesker uføretrygdes behøver ikke å være et problem i seg selv. Forslagsstillerne mener det er en selvfølge at det i et velferdssamfunn er støtteordninger for å sikre dem som ikke med rimelighet kan forventes å skaffe seg egen inntekt. Denne inntektssikringen må være god og anstendig. Det er også en selvfølge at de som blir uføre i ung alder og ikke har tjent opp noen rettigheter, må ha en ekstra kompensasjon for å sikre at inntekten gjennom livet ikke blir så lav at den blir mulig å leve av.

Det kan like fullt oppleves som dypt tragisk for de enkeltmenneskene det gjelder å falle ut av arbeidslivet i ung alder, enn si aldri å få en sjanse i arbeidslivet. For mange blir permanent stående utenfor det gode sosiale fellesskapet de fleste mennesker opplever på arbeidsplassen, og de får i mindre grad enn andre ta del i velstanden som vårt samfunn preges av. Det er derfor viktig å forhindre at unge som ved hjelp av tilrettelegging og riktig oppfølging kunne deltatt i arbeidslivet, blir uføretrygdet.

Årsaker

Ifølge Econ-rapporten «Hvorfor blir det flere unge uføre» fra 2008, bestilt av daværende Arbeids- og inkluderingsdepartementet, har uføreytelser på grunn av somatiske sykdommer stått for en relativt liten andel av økningen, mens det har vært en sterk økning i uføreytelser på grunn av psykiske sykdommer. For eksempel ble tilgangen til uføreytelser på grunn av schizofreni, paranoia og dype utviklingsforstyrrelser seksdoblet mellom 1993 og 2003, og tilgangen grunnet atferds- og personlighetsforstyrrelser ble mer enn tidoblet i samme tidsrom. Nav-rapporten «Medisinske årsaker til uføreytelser blant unge 1977–2006» av Søren Brage og Ola Thune konkluderer likeens med at tilgangsraten til uføretrygd blant unge som følge av tynge eller lettere psykiske lidelser ble mer enn tredoblet i perioden 1993–2006.

I tillegg til dem som blir uføretrygdet på bakgrunn av somatiske eller psykiske årsaker til uføretrygd, identifiserer Agderforskning i rapporten «Et liv jeg ikke valgte» en tredje gruppe. Denne gruppen kjennetegnes ofte av diffuse lidelser med mange symptomer som muskel- og skjelettlidelser, fibromyalgi og ME. Ifølge rapporten tilskrives sykdomsbildet ofte sosial arv, der de unge sosialiseres inn i sykerollen av foreldregenerasjonen som også er trygdemottakere.

Demografiske endringer og endringer i regelverket er en del av, men langt fra hele, forklaringen på økningen i antallet unge uføre de siste årene. Det er få objektive utviklingstrekk som tilsier at nordmenns psykiske helse generelt er blitt dårligere i perioden. Det er dessuten få indikasjoner på at endringer i arbeidslivet er en tilstrekkelig forklaring. I arbeidslivsmeldingen fra 2011, Meld. St. 29 (2010–2011), rapporterer for eksempel arbeidstakerne samlet sett om mindre arbeidsmiljøbelastninger i dag enn for 10–15 år siden.

Samtidig mener forslagsstillerne at mange enkelt-personer som er blitt uføretrygdet, kunne vært i jobb dersom de hadde fått bedre tilrettelegging. Dette gjelder personer med lettere og tyngre psykiske lidelser, personer med diffuse lidelser, samt personer med forskjellige typer fysiske funksjonshemninger.

Kostnader

Ifølge en rapport fra Vista Analyse, «Samfunnsøkonomiske konsekvenser av marginalisering blant ungdom», vil den samfunnsøkonomiske gevinsten ved å redusere antallet unge som står utenfor arbeidslivet med 100 representere en nåverdi på 1,1 mrd. kroner. Det tilsvarer en kostnad på rundt 40 mill. kroner per år i 42 år. Implikasjonen av dette er at det kan være samfunnsøkonomisk lønnsomt – i tillegg til svært viktig for livskvaliteten til enkeltmenneskene det gjelder – å gjøre en sterkere innsats for å redusere antallet unge som blir uføretrygdet.

Løsninger

Selv om anslagene for økonomiske gevinster av redusert tilfang til uføretrygd kan være svært usikre, er forslagsstillerne ikke i tvil om at samfunnet har en plikt til å legge til rette for at færrest mulig unge mennesker faller permanent utenfor arbeidslivet, med de store sosiale og personlige kostnadene det innebærer for den enkelte.

Årsakene til økningen i antallet unge uføre er mange og komplekse, og utfordringen må derfor møtes på flere fronter:

- *Forbedret behandlingstilbud for psykisk helse.* Dagens system er ikke egnet for å fange opp psykiske problemer hos unge mennesker godt nok. Denne typen problemer står for nær 10 pst. av konsultasjoner hos fastleger, men 40 pst. av fastlegene selv mener gruppen har for lite kompetanse på dette området. En doktorgradsavhandling fra 2007 fant en stor grad av underdiagnostisering hos fastlegene av psykiske problemer som angst og depresjon. Det er derfor nødvendig å styrke tilbudet om psykisk helsehjelp for unge. Psykiske lidelser kan behandles, og med tidlig hjelp blir resultatene bedre, spesielt for unge.
- *Unge må prioriteres sterkere i Nav.* Erfaringen med den såkalte «ungdomsgarantien» i Nav har vært dårlig, og for mange unge opplever fortsatt lang saksbehandlingstid, lange venteperioder på tiltaksplasser, og utilstrekkelige behandlingstilbud når de kommer i kontakt med hjelpeapparatet. Nav må ha et skreddersydd opplegg rundt unge brukere. Av både økonomiske og sosiale grunner bør den yngste aldersgruppen – som potensielt har et langt arbeidsliv igjen foran seg – prioriteres i større grad enn i dag.

- *Økt bruk av lønnstilskudd og arbeid for trygd.* I artikkelen «Arbeid til alle?» i Samfunnsøkonomen nr. 9/2012 foreslår forskerne Steinar Holden, Simen Markussen, og Knut Røed at bruken av 100 pst. uføretrygd bør trappes kraftig ned til fordel for kombinasjoner av arbeid og trygd, der man i større grad enn i dag tar i bruk de uføretrygdedes restarbeidsevne uten at man stiller samme krav til produktivitet som man stiller til ordinære arbeidstakere. Selv om forslagsstillerne mener et slikt tiltak vil være uhensiktsmessig for mange av dem som i dag mottar uføretrygd, vil det kunne være et godt tiltak for en betydelig andel av dem som i dag blir uføretrygdet i ung alder.
- *Et åpent arbeidsliv.* Ifølge tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB) står 38 000 unge mennesker per januar 2013 nå uten arbeid, noe som er en økning på 8 000 personer siden januar 2012. De arbeidsledige utgjør 9,7 pst. av arbeidsstyrken for denne aldersgruppen. Denne tendensen må snus, slik at det er en realistisk mulighet for unge som sliter med helseproblemer til å kunne prøve seg i arbeidslivet. Det er viktig at unge mennesker får oppleve at det er bruk for dem i samfunnet, slik at de ikke blir stående utenfor og risikerer å bli passive mottakere av trygd.
- *En vei tilbake til arbeidslivet.* Det er ikke gitt at en person som blir uføretrygdet grunnet for eksempel psykisk sykdom i en alder av 24 år fortsatt vil være for syk til å jobbe i en alder av 29 eller 34 år, men for mange slutter den arbeidsrettede oppfølgingen fra Nav når man får innvilget uføretrygd. En midlertidig uføreordning, som ble forsøkt mellom 2004 og 2010, viste seg å være lite hensiktsmessig, men en oppfølging fra Nav etter for eksempel 3 eller 5 år, med tilbud om bistand til dem som var motivert, kunne hjulpet mange tilbake til arbeidslivet og sendt et viktig signal om at også unge som allerede var blitt uføretrygdet var ønsket i arbeidslivet.
- *Et løft for tilrettelegging for funksjonshemmede.* En betydelig andel av unge uføre blir uføretrygdet på bakgrunn av en funksjonshemning. Flere av disse kunne vært i jobb dersom det hadde vært bedre muligheter for tilrettelegging på arbeidsplassen. Dessverre ser utviklingen ut til å gå i feil retning, og andelen funksjonshemmede i jobb har falt dramatisk de senere årene. Det er derfor nødvendig med et felles løft for å få funksjonshemmede i arbeid, for eksempel gjennom en styrking av ordninger som funksjonsassistentordningen og gjennom en styrket ordning for tilretteleggingstilskudd.
- *Arbeid mot «drop out» i videregående skole.* Alle undersøkelser viser at ungdom som faller ut av den videregående skolen har betydelig lavere yrkesdeltakelse og større tilbøyelighet til uføre-

trygd enn dem som fullfører. Særlig utsatt er elever som tar yrkesfag, noe som blant annet skyldes at undervisningen på disse linjene er for lite yrkesrettet. Med en mer yrkesrettet opplæring kunne flere ha fullført et tolvårig utdanningsløp, og færre falt permanent utenfor arbeidslivet. Det foreligger allerede en forskriftsendring, vedtatt høsten 2010, som pålegger skoleeier å yrkesrette fellesfagene på yrkesfag, men den er bare i noen grad fulgt opp av fylkeskommunene. Forslagsstillerne mener Kunnskapsdepartementet må sikre at forskriftsendringen følges opp i praksis ved alle landets yrkesfagskoler.

- *Mobilisere alle gode krefter.* Mange frivillige, ideelle og private organisasjoner og virksomheter gir i dag viktige bidrag for å få unge utføre tilbake til eller inn i arbeidslivet, men organiseringen av attføringssektoren gjør at slikt arbeid ofte blir uforutsigbart og vanskelig å finansiere. Det bør derfor være et mål å lage ordninger som sikrer at flere aktører kan bli godkjent av det offentlige og få anledning til å bidra på en forutsigbar måte i dette arbeidet.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

f o r s l a g :

I

Stortinget ber regjeringen etablere et forsøksprosjekt for å hjelpe unge utføre tilbake i ordinært arbeid. Prosjektet skal sikte seg inn mot uføretrygdete under 30 år som er motivert til å komme helt eller delvis tilbake i arbeidslivet.

II

Stortinget ber regjeringen utrede et system med arbeid for trygd for unge som står i fare for å falle permanent ut av arbeidslivet.

III

Stortinget ber regjeringen, i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2013, fremme forslag om styrking av funksjonsassistentordningen, ordningen med tilretteleggingstilskudd og andre ordninger som bidrar til å heve yrkesdeltagelsen blant unge funksjonshemmede.

IV

Stortinget ber regjeringen fremme en sak om styrking av tilbudet til ungdom med psykiske problemer.

V

Stortinget ber regjeringen fastsette retningslinjer for arbeids- og velferdsetaten som tilsier at unge under 30 år skal prioriteres sterkere i Nav og tiltaksapparatet enn i dag.

VI

Stortinget ber regjeringen ivareta at forskriftsendringen om yrkesretting av fellesfagene på yrkesfaglige utdanningsprogram følges opp av skolene og skoleeierne slik at elevene får mer yrkesrelevant undervisning i fellesfagene.

VII

Stortinget ber regjeringen fremme en handlingsplan for hvordan frivillige, ideelle og private organisasjoner og virksomheter bedre kan inkluderes i arbeidet for å forhindre at unge faller permanent utenfor arbeidslivet.

21. mars 2013

